

Sabina Fras Popovič

**LIK STARŠEV
ali
MODEL, KI BERE, KNJIGO LE DRŽI
V ROKI ALI PA SPLOH NE BERE**

Literatura ima zelo različne vloge. Vsaj toliko različnih vlog lahko ponuja, kot je različnih odjemalcev literature. V pričujočem prispevku nas bo zanimalo, kako je lahko skozi izbrana dela mladinske literature prikazan lik starša, staršev ali odraslih posameznikov in njihov odnos do branja, pisanja in poslušanja na eni strani ter odnos do knjige na drugi strani. Zanimalo nas bo, kako literati postavijo v mladinska literarna dela starše ali odrasle, ki glede na svoja leta gojijo (p)oseben odnos do branja in knjig. Zanimalo nas bo, kako je v izbranih literarnih delih mladinske književnosti opredeljen odnos do preživetega časa ob branju in knjigi, natančneje, kaj pomeni ura za branje v življenju literarnih staršev, kakšen čustven naboj spremlja ta njihov odnos, ali je v povezavi z besedo rad ali ne in ali njihov odnos opredeljuje red ali nered, ki ga bomo iskali v držih literarnih junakov.

Namen prispevka je pogledati skozi izbrala literarna dela, kakšen je odnos odraslih literarnih likov do branja, pisanja, knjige, knjižnice in to morda postaviti v korelacijo z odnosom mladih do teh pojmov. Pogumna poteza bi bila tudi poskus preslikave v realno življenje in podkrepitev z javno dostopnimi podatki o bralni pismenosti odraslih v slovenskem in mednarodnem prostoru.

Literature has very different roles. It can offer at least as many different roles as the number of different literature consumers. Our article focuses on the figures of parents or adult individuals in the selected children's literary works with regard to their attitude towards reading, writing and listening on the one hand, and to their attitude towards books on the other hand. We will be interested in the ways writers of children's literature deal with parents or adults with special/personal attitude towards books and reading (with regard to their age). We will analyze the attitude towards the time, spent with books and reading, or, more precisely, the meaning of a free hour for reading in the life of literature loving parents, the emotional charge related to this attitude, its connection with the word fondness (rad), order and disorder as implied in the attitudes of the literary heroes of the selected children's books.

The aim of the article is to check the selected books, to define the attitude of adult literary characters towards reading, writing, books and libraries, and to seek correlation with the attitude of the young towards these things. A brave attempt would be to enrich the article with the description of real life situation and publicly accessible data on reading literacy of adults in the Slovene and international context.

V pričujočem prispevku nas bo zanimalo, kako je lahko skozi izbrana dela mladinske literature prikazan lik starša, staršev ali odraslih posameznikov in njihov odnos do branja, pisanja in poslušanja na eni strani, ter odnos do knjige na drugi strani.

Izhodišče za ta prispevek in v njem izpostavljeno povezavo med likom staršev v sodobni mladinski književnosti in branjem ter bralno pismenostjo smo poiskali v dejavnih razvoja porajajoče se pismenosti, kot jih je zapisala IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) in jih povzemata Haramija in Vilar (2017, str. 14). Eden od treh dejavnikov je zgled odraslega, ki bere. Vilar (prav tam, str. 28) dodaja, da je pomembno tudi zavedanje staršev in drugih odraslih o pomenu branja za otrokov razvoj ter branje kot vez med otrokom in starši/odraslimi.

1 Zakaj v razmišljanje o bralni pismenosti povezati lik in vzgled

V družbi ljudje nismo sami. Povezujemo se vsaj v tri različne skupnosti: tiste doma, tiste v šoli ali službi ter tiste v prostem času. V vsaki od teh skupnosti se srečujejo različne generacije. Dr. Jože Ramovš v knjigi *Sožitje v družini* (2017) poudari, da

danes živimo skupaj in vplivamo na družinsko sožitje štiri po mentaliteti različne generacije. Vsaka od njih vnaša v sožitje različne vrednote, prepričanja in pričakovanja, vsaka ima drugačen slog komuniciranja in sodelovanja, zato med njimi ne prihaja spontano do dobrega sodelovanja, ampak prej do nesporazumov, napetosti ali odtujenosti. Dobro je poznati in upoštevati razlike, prednosti in šibke strani vsake od teh generacij. (Str. 48)

Avtorju lahko sledimo skozi zelo razumljiv prikaz vseh štirih generacij: tiha generacija ali tradicionalisti (rojeni pred letom 1945), baby boom generacija ali generacija številnih otrok (zaobjema rojene v letih od 1946 do 1964), X generacija (rojeni v letih od 1965 do 1980) in Y generacija (rojeni po letu 1980).¹ Za razmišljanje v našem prispevku je pomembna naslednja Ramovševa ugotovitev:

morda je najbolj pomembno spoznanje, da sta starejši dve od navedenih generacij še imeli »v krvi« hierarhično organizacijo v službi, družbi in družini, medtem ko se generaciji X in Y znajdetta samo v splošni organizaciji, timskem sodelovanju in dogovorjenem sožitju, sicer nista učinkoviti. (2017: 50)

Če to spoznanje preslikamo na naše razmišljanje o odnosu do knjige in branja ter na spodbujanje branja pri različnih generacijah, dobimo odgovor, kakšen je možen pristop za posamezno generacijo. Če imajo pripadniki prvih dveh generacij »v krvi« hierarhijo, so v mladosti brali, ker jim je tako zapovedal/-a učitelj/-ica ali ker so to doma zahtevali starši, pri čemer sploh ni bilo bistveno, da starši morda niso brali. Pripadniki teh generacij danes berejo precej manj, kar kažejo tudi raziskave o bralni pismenosti odraslih v Sloveniji, saj jim nihče od nadrejenih branja več ne zapoveduje. Zato so v primeru te generacije morda res pravi naslov za spodbujanje branja delodajalci, h katerim so usmerjene akcije Andragoškega centra RS in

---

¹ Avtor izpostavi, da nekateri govorijo tudi o milenijski ali Z generaciji, vendar se bo to, »ali imajo kakšne bistveno drugačne značilnosti pokazalo šele, ko bodo odrasli za samostojno delovno, družinsko in gospodinjstvo življenje« (Ramovš, 2017: 50).

Gospodarske zbornice. Pri drugih dveh generacijah pa ne gre več za hierarhijo, saj jo skoraj popolnoma odklanjajo, če ni podkrepljena z vzgledom ali vzorom. Pri teh dveh generacijah – in dovolili si bomo posploševanje ter lastnosti teh dveh generacij vsaj delno prenesli na generacijo, ki še ni delovno polnomočna, vendar že močno posega v družinsko in gospodinjstvo življenje različnih skupnosti, torej generacijo rojeno okoli leta 2000 – je zapovedano branje manj učinkovito in zahteva več dodatne motivacije. Čeprav sta ti dve generaciji medsebojno dokaj različni – ena odklopljena od realnosti (generacija Y), druga rada trdo dela in ji na delu veliko pomeni intelektualna stimulacija (generacija X), jima je skupno vodilo, da dejanja povedo več kot besede. Zato branje po zapovedi ne bo tako učinkovito, kot je branje po vzgledu. Pri predstavnikih teh generacij se branje oblikuje skozi opazovanje in spremljanje odraslih ter okolice. Težava nastopi, ko pripadniki prvih dveh generacij nehajo brati, ker jim tega nihče več ne zapoveduje, pripadniki drugih dveh generacij pa ne dajo ničesar na njihove besede, da so kot mladi zelo veliko brali.

Opisano razmerje med generacijami je eden od pglavitnih vzrokov, zakaj nas zanima, kako je v mladinsko literaturo postavljen lik starša oziroma njegov/njen odnos do branja, knjige in pripovedovanja.

Literatura ima posebno vlogo pri oblikovanju generacij. Pa niti ne literatura sama po sebi, temveč branje. Ni zgodovinskega obdobja, v katerem se ne bi srečali navdušeni bralci in tisti, ki jih branje skrbi. »Če se ozremo na zadnji dve tisočletji, lahko dobimo vtis, da se je morala vsaka generacija boriti za obrambo integritete branja pred obrekovalci« (Furedi, 2017: 243). V današnjem času nas v našem okolju morda lahko bolj skrbi, da med odraslimi v realnem okolju obstaja – če sodimo po raziskavi PIAAC² – zelo malo pozitivnih vzgledov branja in odnosa do knjige. Zanima nas, ali lahko to vrzel zapolnijo literati. Ali to sploh želijo, zmorejo, hočejo, in če je odgovor da, kako to naredijo.

Problem branja je lahko povezan z dojetjem pomena branja. Bralec se niti ne narodi niti kar ne zgodi. Nevroznanost se z vsako raziskavo bolj približuje poznavanju delovanja možganov in vedno jasneje sporoča, kako zapletena aktivnost je branje. Hkrati pa prav nevroznanstveniki vse pogosteje in vse glasneje opozarjajo, kako zelo je branje koristno in kakšen vpliv ima na obnavljanje možganov (Bergant, 2012; Rus Makovec, 2014; Saltz, 2019). Branje res ni nekaj, kar bi vsi zlahka obvladali ali kar bi se dalo, v skladu s sodobno potrošniško logiko, naročiti in kupiti po spletu. Za branje je potreben čas. Frank Furedi (2017) meni, da so nevroznanost, psihologija in druge discipline pripeljale »medikalizacijo branja« do stopnje, ki predstavlja le en vidik učenja branja, in sicer ta, »da učenje branja velja za naporno in kompleksno početje« (str. 244). Težavo vidi v tem, da lahko bralne

² PIAAC: Program for the international assessment of adult competences: programi za mednarodno ocenjevanje kompetenc odraslih. Za raziskavo je bil izbran reprezentativen vzorec odrasle populacije v starosti od 16 do 65 let, ki živi v Sloveniji. Sodelovalo je 5.331 oseb. Podatke so zbirali v obdobju od aprila do decembra 2014. V raziskavi ne ocenjujejo znanja, merijo spretnosti uporabe določenega znanja. V raziskavi so osredotočeni na besedilne spretnosti (zmožnost razumeti in uporabiti informacije iz različnih besedil), matematične spretnosti (zmožnost uporabiti, interpretirati in posredovati matematične informacije in zamisli), reševanje problemov v tehnološko bogatih okoljih (zmožnost najti, izbrati, ovrednotiti in uporabiti informacije s pomočjo računalnika za reševanje problemov) in zbira tudi podatke o uporabi spretnosti pri delu in v vsakdanjem življenju. (Javrh, 2017)

težave hitro »proglasimo za normalne in za naravno stanje«, ob tem pa izpostavi, da je »etiologija bralnih težav še vedno predmet nasprotujočih si pogledov« (str. 244). Dovolimo si razmišljati, da je branje kot planinska tura, za katero si moramo vzeti čas in se nanjo pripraviti. Na poti lahko naletimo na različne ovire, ki jih primerno opremljeni premagamo. V primeru branja je ta primerna oprema pogosto skrita v odnosu odraslih in okolja do branja. Branje omogoča spoznavanja medsebojnih odnosov, empatijo ali odkrivanje smisla življenja. Mladi danes ne berejo več, ker jim je to zapovedano. Berejo le, če jim to predstavlja dovolj zanimiv izziv.

2 Zakaj ravno teh sedem knjig ali kako pomembna sta kriterija dostopnosti in zaznavnosti

Da smo v naš pregled umestili sedem knjig, je povezano s simboliko števila sedem. Izbrana literarna dela pa smo v proces branja (od junija do avgusta) vključili po zelo subjektivnih kriterijih. Prvi kriterij je bila *zaznava* literarnega dela. Po podatkih Centra za razvoj knjižnic Narodne in univerzitetne knjižnice smo v letu 2018 na slovenski knjižni trg glede na podatke o obveznem izvodu³ dobili 4.301 novitet. Po opravljeni selekciji glede na fokus našega zanimanja smo še vedno lahko izbirali med 243 naslovi kratke proze za otroke in mladino. Ker se iz javno dostopnih podatkov ne da razbrati, ali pri postavki romani v slovenščini zajamemo prevodno in izvorno leposlovje in kolikšen je od tega delež romanov za mladino, smo od 500 romanov, kolikor jih je bilo (po podatkih o obveznem izvodu) v letu 2018 na trgu, glede na izkušnje iz preteklih let eno tretjino prenesli v polje mladinske literature. Produkcija leta 2018 nam na izbiro postavi 409 naslovov. Ker predpostavljamo, da za letošnje leto ne moremo pričakovati večjih odstopanj v produkciji knjižnih naslovov, predvidevamo tudi, da je bila prva polovica leta 2019 produkcijsko šibkejša, saj je zajela le enega od treh običajnih vrhuncev knjižnih izdaj, torej tistega pred poletjem (druga dva prineseta slovenski knjižni sejem ter prednovoletni čas). Torej smo v našem primeru imeli možnost izbire med subjektivno določenim številom 180 knjižnih naslovov. Za branje v prostem času smo dobili sedem knjižnih naslovov, kar pomeni, da je kriterij zaznave določenega literarnega dela zelo močan. V našem primeru je uresničevanje tega kriterija potekalo s pomočjo brezplačne revije o dobrih knjigah *Bukla*, knjižničarke v krajevni knjižnici in knjigarke v mestnem središču. Kriterij zaznavnosti literarnega dela nakazuje vpliv, ki ga imajo posredniki med knjigo in bralcem.

Drugi kriterij je bila *dostopnost literarnega dela*. Kriterij, ki ni zanemarljiv, saj to, kar zaznaš, ni nujno vedno dostopno. V letih izhajanja je revija *Bukla* postala kredibilen usmerjevalec k dobrim knjigam iz celotne produkcije. Po izboru v brezplačnem vodniku knjižnih novosti smo preverili možnost izposoje knjižnih naslovov. Ob prihodu v krajevno knjižnico smo spoznali, da tudi za mladinsko literaturo vse pogosteje velja podobno kot za leposlovje za odrasle: omemba knjižnega naslova v reviji vodi do zelo hitre izposoje knjige v knjižnici. Tako nam je v nadaljevanju pri uresničevanju kriterija zaznave pomagala knjižničarka. Zagotavljanje dostopnosti knjižnične dejavnosti je posebej izpostavljeno tudi v *Strokovnih smernicah in*

---

³ Pri založniški produkciji gre začasne podatke za leto 2018. Podatki so dostopni na spletni strani Cezar.

standardih za splošne knjižnice za obdobje 2018–2028. Prav v sklopu uresničevanja načela odličnosti⁴ je v tem dokumentu kot osnovna enota izvajanja knjižnične dejavnosti postavljena krajevna knjižnica. »Knjižnična storitev temelji na osebni odgovornosti, strokovnosti in etičnosti osebja« (*Strokovna*, 2019: 14), je zapisano v tem strokovno zelo pomembnem dokumentu. V našem raziskovalnem primeru smo imeli uporabniško izkušnjo, ki je ustrezala temu opisu. Knjižničarka je s svojim strokovnim delom skozi referenčni pogovor zaznala naše potrebe in želje ter nam svetovala še knjigo, ki nima letnice 2019. Ker vsi naslovi še niso bili dostopni v knjižnici, smo se odpravili v mestno knjigarno. Tam smo pridobili še dva naslova in knjigi kupili. Za nas je v tem razmišljanju dostopnost vezana na izpolnitev potrebe po določenem knjižnem naslovu v točno določenem trenutku in v določenem kraju. Nismo pa preverjali dostopnosti določenih naslovov v obliki e-knjig.

Tretji kriterij je vezan na *reprezentativnosti bralcev*. Sedem izbranih literarnih del smo brali med poletnim dopustom, ki ga javno mnenje v največji meri prepozna tudi kot čas, primeren za branje. Brali smo v družinskem okolju in ti naslovi niso bili povezani z obveznim šolskim branjem ali branjem za bralno značko. Ob teh sedmih naslovi literarnih del se je na poletnem bralnem seznamu znašla tudi vrsta drugih, a teh sedem knjig so prebrali trije od petih bralcev v eni slovenski bralno nepovprečni družini. Starostni razpon bralcev je bil umeščen v obdobje od adolescence do srednjih let, prevladoval pa je moški spol. Popolnoma se zavedam, da na osnovi te izkušnje ne morem govoriti o kakšnem reprezentativnem vzorcu za širšo populacijo, a dovolim si ta vzorec vzeti kot izhodišče iz dveh razlogov. Prvi razlog je vezan na dejstvo, da se raziskave pogosto ne dotikajo vpliva družinskega okolja na branje prav zaradi težke dostopnosti tovrstnih podatkov oziroma zaprtosti družinskega okolja ter morebitnega drugačnega (bolj všečnega) ravnanja odraslih v času raziskave. Drugi razlog pa je vezan na izhodišče našega razmišljanja, in to je vzgled. Ob tem bi bilo zanimivo spremljati, ali bralna priporočila med bralci različnih generacij v določenem družinskem ali ožjem prijateljskem krogu potekajo po principu snežne kepe.

Glede na kriterije izbora, ki smo jih predstavili, smo naše razmišljanje usmerili na naslednjih sedem literarnih del: *Hotel veliki L*, ki ga je napisal Sjoerd Kuyper, *Kjer se Gora dotika Lune* avtorice Grace Lin, *Poti svobode* Maite Carranza, *Orientiraj se po soncu* Karmen Jenič, *Laž* Cae Santos, *Moja resnična zgodba* Juana Joseja Millasa in *Bojevniški princi* Priscille Shirer. Naj pojasnimo, zakaj je med sedmerico izbranih le eno delo izvirno slovensko. Branje slovenike je zaradi poklicne usmerjenosti za avtorico tega prispevka redna prostočasna dejavnost, zato ni ostalo veliko tovrstne izbire za poletno branje.

3 Zakaj lahko postavimo tipologijo lika starša, staršev ali odraslih glede na njihov odnos do branja, pisanja in/ali poslušanja zgodb

Razvrstitev lika starša, staršev ali odraslih oseb glede na njihov odnos do branja, pisanja in/ali poslušanja zgodb se pojavi v procesu raziskovanja, ko želimo poiskati

⁴ »Načela odličnosti določa zahteve, utemeljitev in namen za vsak posamezen element upravljanja knjižnice. Daje odgovor na vprašanje, kakšno notranje okolje pomeni doseganje odličnosti v poslovanju.« (*Strokovna*, 2019, str. 15)

skupne točke literarnih likov v izbranih delih mladinske književnosti in jih kategorizirati. Že naslov prispevka nakazuje osnovno tipologijo. Postavili smo izhodišče, da bomo naleteli na vsaj tri tipe literarnih likov: take, ki berejo, take, ki ne berejo, in take, ki knjigo le držijo v roki. Zadnja kategorija razkriva pogosto omenjeno družbeno sprejemljivo vedenje odraslih, ki ga zaznavajo raziskovalci bralne kulture (Kovač idr., 2015). Ob skupnih točkah literarnih likov, ki jih ob prvem branju ne opazimo – razen seveda te, da se lik starša, staršev ali odrasle osebe pojavi v vseh sedmih izbranih literarnih delih – kmalu spoznamo, da osnovna tipologija iz našega naslova ne vzdrži.

Lik starša, ki bere, je neposredno prisoten v delu *Moja resnična zgodba*, ki ga je napisal Juan Jose Millas. Prvi stavek, ki nam ga pisatelj ponudi v branje, se glasi: »Pišem, ker je moj oče bral« (str. 3). Besede, ki jih preberemo v nadaljevanju, v nas prebudijo občutke, da ta starševski lik ni zgrajen tako, da bi predstavljal samo pozitivni vzgled bralca. »Sem otrok, ki mu je mama pravila: ne vpij, oče bere; ne divjaj po hodniku, oče bere; daj televizor bolj potih, oče bere... Oče bere« (str. 3). V tem literarnem delu ima lik starša, ki bere, odločilno vlogo za celotno zgodbo in izreden vpliv na mladega literarnega junaka. Ura za branje je v tem romanu prisotna vsak dan. Branje prežema življenje vseh članov družine in odločilno vpliva na življenje glavnega literarnega junaka. Zaradi očeta, ki v zgodbi vedno bolj kaže poteze prisotno odsotnega ali odsotno prisotnega starša, si sin, ki je glavna literarna oseba in prvoosebni pripovedovalec, najde pot do očetove pozornosti preko pisanja in branja.

V literarnem delu *Laž* Care Santos imata knjiga in branje ključno vlogo za zaplet in razplet zgodbe. Branje in knjiga sta predstavljena v vlogi, kakršno si pogosto želimo prepoznati v realnem življenju: spreminjata in bogatita posameznikovo življenje in posledično vplivata tudi na širšo skupnost. Na glavnega junaka pomembno vplivata knjižničarka, ki ga uvede v svet knjig, ter pisatelj Salinger z romanom *Varuh rži*. »Si kdaj pomislila, koliko ljudi je v tvojem življenju zares pomembnih?«, sprašuje glavni junak zgodbe deklico, ki jo je spoznal preko foruma, na katerem so objavljali svoja mnenja o knjigah, in se vanjo zaljubil.

Govorim o osebah, zaradi katerih si se spremenila. Malo jih je. Moje osebe so: Ben. Brez njega bi morda umrl od lakote. Ali od gnusa in umazanije. Ali žalosti. Brez njega ne bi bil, kar sem. Salinger. Brez njega nikoli ne bi izvedel stvari o sebi in drugih. O sebi, da nisem tako čuden. O drugih, da knjige ponujajo izhod. (Str. 117)

Staršev v tej zgodbi ne moremo razvrstiti v nobeno od tipologij, ki smo jo postavili kot izhodišče našega razmišljanja. Morda pa v največji meri od vseh izbranih literarnih del začutimo realnost današnjega časa: odsotno prisotnost ali prisotno odsotnost staršev.

Literarno delo *Kjer se Gora dotika Lune* avtorice Grace Lin gradi na pripovedovanju zgodb. V zgodbi ni lika staršev, ki bi sodil v tipologijo, postavljeno za potrebe našega razmišljanja. Avtorica v središče zgodbe postavi moč pripovedovanja in to moč oziroma vpliv pripovedovanja na življenje prikaže skozi odnos obeh staršev do pripovedovanja. Glavna junakinja, deklica Minli (njeno ime pomeni hitre misli) je živela od očetovih zgodb.

Razlog, da Minli ni postala tako pusta in rjava kot vas, v kateri je prebivala, so bile zgodbe, ki jih je pripovedoval oče vsak dan ob večerji. Takrat je zažarela s takšnima vznemirjenostjo in čudenjem, da se je nasmehnila celo Ma, čeprav je ob tem tudi zmajevala z glavo. (Str. 6)

Oče, ki obožuje zgodbe, je izvrsten pripovedovalec in si ne zna predstavljati življenja brez zgodb. »Tudi oče Ba je odložil sivino in utrujenost od dela – ko je začel pripovedovati zgodbe, so se njegove črne oči zalesketale kot kapljice dežja na soncu« (str. 6). Ura za branje ali pripovedovanje v tej literarni družini vsak dan pomeni bližino in povezanost, čeprav prinaša tudi določeno stopnjo trenja med staršema. »Starec z Lune! Še ena zgodba! Naša hiša razpada in z rižem komajda napolnimo sklede, imamo pa neskončno zgodb,« je Ma ponovno vzdihnila« (str. 6). Mama na začetku romana ni bila navdušena nad zgodbami, a ob iskanju hčerke spozna njihovo moč in smisel.

Ko se je nočni zrak dotaknil njenega obraza, je Ma pomislila na Minli, se ugriznila v ustnico in zavzdihnila. Zaprla je oči in se močno trudila, da ne bi zajokala. Ko je odprla oči, je ob njej stal Ba. »Saj vem,« ji je rekel in položil roko na njeno. »Tako težko je samo čakati,« mu je zaupala Ma. »Res je,« se je strinjal Ba, »sva kot zmaj, ki čaka na svoj biser.« »Zmaj, ki čaka?« je vprašala Ma. »Ah, pozabi,« je Ba odmahnil, »to je samo zgodba.« Vetrič je nežno zavel kakor pomirjujoč dotik zdravilca. »Rada bi jo slišala,« je rekla Ma. »Tako bi čas hitreje mineval.« Ba jo je presenečen pogledal, nato pa prikimal z drobnim nasmeškom na obrazu. (Str. 155)

Pripovedovanje, ki gradi zgodbo v zgodbi, zahteva dobršno mero potrpežljivosti, osredotočenosti in zbranosti. Pripovedovanje ali branje je v tem literarnem delu predstavljeno kot smisel življenja, ki zahteva precej več kot le potrošniški *daj mi in jaz imam*.

Ljubezen do nogometa in dekleta sta temi, ki se prepletata v mladinskem romanu *Hotel veliki L*. Zgodba je knjiga v knjigi, saj dogodivščine glavnega junaka, 13-letnega fanta, spoznavamo skozi poslušanje njegovega literarnega ustvarjanja. Odločil se je, da bo napisal knjigo s pomočjo avdio kaset, ki jih nato posluša njegova simpatija. Tako lahko ob našem branju (dekletovem poslušanju) prebiramo še njene komentarje. Lik staršev v tem romanu močno usmerja literarno dogajanje. Oče, lastnik družinskega hotela, ob navijanju na nogometni tekmi doživi infarkt. Mama v dogajanju nastopa skozi spomine glavnega junaka in njegovih sester, saj je zaradi bolezni že pred časom umrla. Pisateljica prav očetu položi v usta pomembne besede, ki ponazarjajo odnos do knjige in branja:

Čez nekaj trenutkov sem eno uho vendarle pomolil ven in oči je rekel: »Ko si se rodil, Kos, je bila mami noro, noro srečna!« Po mojem se je v vsej tisti temi njegov nasmešek rahlo zasvetil. »Mami je bila nora na fantke,« je povedal. »In na moške. Vedno je govorila: moškega moraš znati spraviti v smeh, moški se ti mora zdeti lep, moški ne sme biti predvidljiv, zelo rad se mora ljubiti, ne sme pa kar naprej viseti na tebi, in moški mora prebrati veliko dobrih knjig.« (Str. 105)

Sporočilo je zanimivo tudi za dogajanje v današnjem realnem svetu. Moški, ki veliko bere, in to zanimive knjige, je vreden občudovanja. Branje kot eden od kriterijev za izbiro življenjskega partnerja? Modro priporočilo v času, ki ga že opredeljujejo kot obdobje zasvojenosti mladih z zunanjim izgledom (Kramil, 2018).

Doživljanje sedemnajstletnega dekleta v pirenejskih gorah je glavno gibalno mladinskega romana *Poti svobode* Maite Carranza. Branje oziroma pripovedovanje je v tej zgodbi zelo močno vtakano v odnos med vnukinjo in babico, predstavnicama dveh generacij, ki v dejanskem življenjskem okolju že skoraj izgubljata stik. Ta se v

določenih primerih zoži samo še na obveznost in materialno korist, kot na začetku romana svoj odnos z babico ocenjuje tudi glavna junakinja Alexia:

Obisk pri babici Berti pred odhodom na počitnice je bil zoprn, vendar nujen opravek, če sem hotela ustreči staršem in si obenem napolniti žepe. Predvsem napolniti žepe. Naj bom povsem iskrena: bistveni razlog mojega obiska je bil keš. (Str. 13)

Poletno potovanje na skavtski tabor glavni junakinji ne pripelje na pot le ljubezni, temveč skozi odkrivanje družinske zgodovine spoznava tudi razsežnosti migracij v polpretekli zgodovini na tem ozkem območju Evrope. Od babičinega pripovedovanja družinske zgodbe in mamine (drugačne) verzije družinske zgodovine, do zgodb, ki so jih v zgodovinsko realnost postavljali pripovedovalci na njeni raziskovalni poti (starec v majhnem mestu, arhivist ter na koncu starček v planšarskem stanu) je posebno mesto dobil tudi predmet.

Stopila sem h kovčku in ob pogledu nanj vzdihnila. Bil je točno tak, kot sem si ga predstavljala. Navaden lesen kovček, kvadraten in staromoden, tak, kakršni so kovčki na fotografijah v sepiji, na katerih se potniki poslavljajo na železniški postaji s parnimi lokomotivami. Na fotografiji iz štiridesetih let prejšnjega stoletja. (Str. 202)

Mladi najditelj kovčka, desetletni deček Marçal, je nad njegovo vsebino popolnoma razočaran. Namesto ogrlic, prstanov, dragih kamnov in podobnih stvari so v kovčku le papirji. Za glavno junakinjo romana pa je to pravo bogastvo: »Ti papirji so prav tako zaklad. Pripovedujejo zgodbo« (str. 203). Pa čeprav so na njih nanizana le imena in datumi ali pa le skica lesenega konjička.

Tukaj so osebna pisma in zapiski iz dnevnika, izrezki iz časopisov tistega časa, fotografije, zemljevidi, sezname ljudi, šifrirana sporočila in še tisoč drugih stvari. To je neprecenljiv zaklad za katerega koli zgodovinarja. (Str. 215)

Pisateljica še vsaj enkrat izpostavi vpliv literature na otroke:

»Zakaj pa ga ne poljubiš?« je vprašal Marçal in kar videla sem, kako se mu lesketajo oči. »Kaaaj?« sem vzkliknila. Marçal me je res nenehno presenečal. »Kot v pravljicah. Ko tistega, v katerega si zaljubljen, poljubiš, se prebudi.« »Ampak to ni pravljica, Marçal.« »Poskusi.« (Str. 209–210)

Marçal se je razveselil. »Delovalo je! Zbudila si ga!« Otroci so tako veseli, kadar imajo prav (Str. 211).

Pisateljica na zelo avtentičen način izpostavi moč pravljic v otrokovem življenju. V romanu je odkrivanje prave identitete pradedka glavne junakinje pot do njene odraslosti. Ta pot pa vodi po ustnih in pisnih virih, ki odkrivajo začrtane poti svobode mnogih drugih. V romanu je pozitiven odnos do znanja, branja in pisanja prepleten z usodo junakov. »Včasih začutim potrebo, da si znova prilastim svoj jezik, svojo zgodbo, svojo družbo, predvsem pa svoje ime« (str. 256).

Priscilla Shirer v romanu *Bojevniški principi* postavlja v središče dogajanja preplet fantazijskega in realnega sveta. Potovanje v drugi svet je nedvomno element fantazijske zgodbe, nadlegovanje sovrstnikov na košarkarskem igrišču, napetosti in tekmovanje med sorojencema, izključenost mladih iz družbe pa so vsekakor teme, ki odslikavajo dogajanje v realnem okolju. Da so knjige in branje pomemben del življenja in posameznikovega razvoja, opozori avtorica na začetku zgodbe, ko eden

od glavnih junakov pove, da rad pogleda v leksikon zaradi razlage pojmov, ki jih ne razume. »Kadar je očeta kaj vprašal, mu je ta odvrnil, naj pobrska v knjigah« (str. 12). Oče pozna vrednost in pomen knjig, skozi roman pa ne ugotovimo, ali jih dejansko tudi bere ali ne. Knjige so v tej družini vsekakor pomembne, saj jih oče podarja za božič, prav posebno mesto pa ima v romanu knjiga, ki je postavljena v središče dogajanja. Omogoča prehod med realnim in fantazijskim svetom in jo eden od glavnih likov bere vsak večer (v postelji s svetilko v roki). »Zgodba je bila dobra, opisovala je veliko bitk in mečevanja, kar je bilo izvrstno, kajti to so bile edine zgodbe, ki jih je Evan z veseljem bral« (str. 25). Začetek zgodbe brata odpelje skozi okno v posebno bitko, da bi postala bojevniška princa. Sedmo poglavje v romanu ima naslov Knjiga.

Svetloba nad njimi je bila medla, da so otroci dejansko videli, kaj je. Debelo so gledali. Knjiga. Velika knjiga, ki je stala na zlatem podstavku. Ni bila podobna knjigam, ki so jih že videli. Zagotovo je bila knjiga, vendar se je svetila in je rahlo utripala, kot da sploh ne bi bila tam. (Str. 61)

To knjigo jim predstavi skrbnik sveta bojevnških princiev. Primerjava s serijo romanov o Harryju Potterju, ki letos praznuje dvajseto obletnico in je oblikovala generacije mladih, se kar sama ponuja. V tem poglavju glavni junaki spoznajo moč knjige. Predstavi jim jo njihov odrasli spremljevalec z nenavadnim imenom Ruwach. Knjiga ima vse, kar bodo otroci potrebovali za zmago na Zemlji in v fantazijskem svetu, jim sporoča Ruwach. Ob tem jim razkrije tudi, da je »Knjiga drugačna od vseh drugih. Ni je mogoče zgoj brati. Razodeti se vam mora« (str. 61). Knjiga ima v zgodbi torej posebno mesto, prav tako je kot posebno sporočilo mladim bralcem posredovan pozitiven odnos odraslih do knjig in branja. V romanu je na več mestih podano sporočilo, da branje pomeni tudi pot do znanja in odkrivanja sebe.

Roman *Orientiraj se po soncu* slovenske pisateljice Karmen Jenič prinaša zgodbo o fantu, ki ga zaradi disciplinskih prekrškov in ukrepov prešolajo. V zadnjem razredu osnovne šole se tako sooči z novimi sošolci in hierarhijo razmerij v razredu, novim učiteljskim zborom in novo razredničarko, ki se ga ne prestraši. Ob vsem tem pa se tudi doma stvari odvijajo drugače, kot si želi. Starša sta se odločila za ločitev in skupaj z mamo spremeni kraj bivanja. Ko se fant le ujame z novimi sošolci, dojame tudi to, da niso vsi učitelji navdušeni oboževalci disciplinskih ukrepov. V romanu je odnos do knjige in branja postavljen v različne okoliščine, v največji meri pa zaznamuje lik učiteljice, ki je strastna bralka. Ker knjiga pogosto spodbudi branje druge knjige, je lahko tudi omemba romanov o Winetuju za mlade zanimiv bralni namig. Glavnemu literarnemu liku v obravnavanem romanu je namreč ime Ičo, istoimenski junak pa ima svojo zgodbo tudi v nekoč zelo priljubljeni in brani indijanarici Karla Maya.

4 Zakaj je branje lahko tudi ljubezenska izjava ali upanje ne umre zadnje

Izpostavljeni primeri nas usmerjajo v prepričanje, da v literarnih delih obstajajo odrasli modeli, ki berejo in ki imajo do knjige ter branja pozitiven odnos. Čeprav naše posploševanje ne vzdrži znanstvene verjetnosti, si bomo vseeno dovolili zapisati, da v mladinski literaturi mladi lahko najdejo precej odraslih likov, ki gradijo svoje življenje na pozitivnem odnosu do branja, knjig in pripovedovanja. S pomočjo

knjig v svoje življenje vnašajo red. Branje imajo radi, zato so mu pripravljene nameniti več ur časa, ki ga preživljajo daleč stran od kakšnih sodobnih nakupovalnih in zabavišnih centrov.

V *Večeru* je bil 24. avgusta 2019 objavljen intervju z direktorjem večjega trgovskega podjetja. V tem letu so pričeli sistematično prenavljati svoje poslovalnice, saj »so se včasih borili za delež uporabnikove denarnice, danes pa se borimo za delež njegovega življenja« (Grosman, 2019).

Aljoša Bagola, kreativni direktor enega večjih oglaševalskih podjetji v Sloveniji, je v raziskovanju (2016) fenomena zgodbe v zgodbi na področju oglaševanja zapisal: »Pomen zgodbe je v sodobnem svetu izjemen. Z individualizacijo, razpadanjem vrednot in kultom egoizma so zgodbe dandanes ključno povezovalno tkivo. Ljudje rabimo zgodbe in občutek povezanosti, ki nam ga nudijo« (str. 91). Na te misli lahko navežemo razmišljanje o moči branja. Furedi je prepričan, da je »branje resnično tvegano početje. A prav psihološko vznemirjenje, ki ga je povzročalo pisano besedilo, in pretresi, ki so sledili, so branju dali veljavo in privlačnost. Bralci lahko raziskujejo svet in se na tej poti obenem poglobijo vase« (2017: 249).

Povezanost, občutki, vznemirjanje in raziskovanje, vse to je zgodba o branju odraslih ali o modelu, ki s svojimi dejanji neprimerno bolj vpliva na odnos otroka ali mladostnika do branja kot z izrečeno množico besed. Ko nekdo s ponosom reče, da v življenju še ni prebral nobene knjige, sta za to možna le dva razloga: ali še ni vzel v roke knjige z zgodbo, ki bi se ga dotaknila, ali pa v njegovem življenju ni bilo odrasle osebe, ki bi ga zapeljala v svet branja.

Naj navedemo primera iz dveh romanov, s pomočjo katerih smo poskusili začrtati pogled na lik starša kot spodbujevalca branja: »Človek je najizvirnejši koktajl, ki nikoli ne razkrije vseh svojih sestavin«, razmišlja učiteljica v romanu *Orientiraj se po soncu*. In z branjem ta najizvirnejši koktajl morda lahko malo bolje spoznamo. Druga misel je iz romana *Laž*. Ljubezenska izjava mladih lahko izpostavi tudi branje: »Všeč si mi bila, odkar sem te prvič prebral« (str. 142).

»Bralec kot samotni posameznik ne obstaja, obstaja le kot sel skupnosti bralcev. Ko se pogovarjaš o knjigah, se pogovarjaš o nazorih, prepričanjih, resnici, družbi, zgodovini, zlu, o smislu in eksistenci ... Pogovarjaš se o sebi« (Harlamov, 2019: 40). In ko se pogovarjaš o sebi, se pogovarjaš o vzgledih in o tistih, ki so te oblikovali, sooblikovali in usmerili na pot življenja. Pogovarjaš se tudi o starših. O njihovih likih v literaturi ali v življenju.

Viri in literatura

P. B. Armstrong, 2015: *Kako se literatura igra z možgani?: nevroznanost umetnosti in branja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

A. Bagola, 2016: *Zgodba o zgodbi: pomembnost pripovedovanja zgodbe v oglaševanju*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

T. Bregant, 2012: Razvoj, rast in zorenje možganov. *Psihološka obzorja* 2. 51–60.

M. Carranza, 2019: *Poti svobode*. Medvode: Malinc.

M. Čater, 2019: Branje in možgani. *eSinapsa*, (16).

G. Grosman, 2019: Uroš Mesojedec: Včasih smo se trgovci borili za delež uporabnikove denarnice, danes pa se borimo za delež njegovega življenja. *Večer*, 75 (24. avgust).

- F. Furedi, 2017: *Moč branja: od Sokrata do Twitterja*. Ljubljana: UMco.
- D. Haramija in P. Vilar, 2017: Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga* 98. 5–16.
- A. Harlamov, 2019: Branje ni le pobeg. *Dobre zgodbe Mladinske knjige* 2. 40.
- P. Javrh, 2017: *Raziskava spretnosti odraslih: metodologija in rezultati – na kratko*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- K. Jenič, 2019: *Orientiraj se po soncu*. Ljubljana: Družina.
- M. Kovač, A. Blatnik, S. Rugelj, P. Rupar in R. Gregorin, 2015: *Knjiga in bralci. 5. Bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji*. Ljubljana: UMco.
- S. Kuyper, 2016: *Hotel Veliki L*. Hlebce: Zala.
- G. Lin, 2019: *Kjer se Gora dotika Lune*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- M. Mazzini, 2012: *Rojeni za zgodbe*. Ljubljana: eBesede.
- J. J. Millás, 2019: *Moja resnična zgodba*. Medvode: Malinc.
- J. Ramovš, 2017: *Sožitje v družini*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- M. Rus Makovec, 2014: Možgani v adolescenci. *Gea*, 24 (sept.). 30–41.
- G. Saltz, 2019: *Moč različnosti: vez med duševno motnjo, nadarjenostjo in genialnostjo*. Ljubljana: UMco.
- C. Santos, 2019: *Laž*. Medvode: Malinc.
- P. Shirer, 2019: *Bojevniški principi*. Ljubljana: Družina.
- Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028)*, 2019. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.
- P. Vilar, 2017: *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.